

<特集「ヴォイスとその周辺」「受動表現」「アスペクト」>

## ハカス語：

特集補遺データ「ヴォイスとその周辺」「受動」「アスペクト」

### Khakas:

‘Voice and related expressions’, ‘Aspect’, ‘Passive expression’

風間 伸次郎

**Shinjiro Kazama**

東京外国語大学大学院総合国際学研究院  
Tokyo University of Foreign Studies

**要旨：**本稿は特集補遺「ヴォイスとその周辺」「受動表現」「アスペクト」に寄与するものである。

**Abstract:** This report contributes to the special cross-linguistic study on ‘Voice and related expressions’, ‘Passive expression’, ‘Aspect’.

**キーワード：**チュルク諸語、言語類型論、言語間対照、アルタイ型言語、膠着型言語

**Keywords:** Turkic languages, linguistic typology, contrastive linguistics, Altaic-type-languages, agglutinative languages

## 1. はじめに

本稿のデータは筆者が 2013 年 8 月末にハカス共和国アバカン市を訪れた時に、1955 年 Altajskij 地区 Arshanovo 村生まれのハカス語 Kachin 方言の話者より調査したデータである。ハカス文語は Sagaj 方言と Kachin 方言を基礎として成立したので、Kachin 方言は文語の基礎となった方言の一つである。ロシア語の文を提示し、訳していただいて手書きで書いていただいた。発音していただき録音も行った。その際に「モダリティ」の例文も口頭で訳していただいたものを録音したが、その整理はできていない。書き起こしには菱山湧人氏の協力を得た。1 行目の表記はこの言語の正書法によるものである。2 行目の分析の行に関しても、筆者にはこの言語の音韻論および文字のシステムについての十分な知識がないため、ラテン文字への翻字は行わず、キリル文字のまま分析を行った。

2013 年の調査ではさらに Shör 方言および Kyzyl 方言の語研論集の例文も口頭で訳していただいたものを録音したがその整理も済んでいない。

グロスをつけるに際しては、Anzhiganova i dr. (2006), Karpov (1966) を参考に分析を行った。なお調査の際の事情や媒介言語のロシア語の準備が十分でなかったために元の特集データからはいくつか調査データの得られていないものもあることをおことわりしておく。



本稿の著作権は著者が保持し、クリエイティブ・コモンズ 表示 4.0 国際ライセンス (CC-BY) 下に提供します。  
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ja>

## 2. [ヴォイスとその周辺]

- (1) 「ドアが開いた。」 [Дверь открылась.]

Ізiк ачыл парды.

*Ізiк ач-ыл пар-ды.*

door open-PASS.CVB.IPFV go-IND.PST

- (2) 「彼はドアを開けた。」 [Он открыл дверь.]

Ол ізiкті асты.

*Ол ізiк-ті ас-ты.*

that door-ACC open-IND.PST

- (3) 「誰かがドアを開けた。」 [Входная дверь открыта (кем-то).]

Ізiкті астылар.

*Ізiк-ті ас-ты=лар.*

door-ACC open-IND.PST=PL

- (4) 「私は兄を起きさせた。」 [Я заставил брата встать.]

Мин харындасымны турғыстым.

*Мин харындас-ым-ны тур-ғыс-ты-м.*

I brother-1SG.POSS-ACC stand-CAUS-IND.PST-1SG

- (5) 「私は兄に歌を歌わせた。」 [Я заставил брата спеть песню.]

Мин харындасымны ырлатырдым.

*Мин харындас-ым-ны ырла-тыр-ды-м.*

I brother-1SG.POSS-ACC sing-CAUS-IND.PST-1SG

- (6) 「母は子供をパンを買いに行かせた。」 [Мама заставила ребёнка пойти купить хлеб.]

Іче палазын іпек аларға ысты.

*Іче пала-зын іпек ал-арға ыс-ты.*

mother child-3.POSS.ACC bread take-INF send-IND.PST

- (7) 「母は子供に遊びに行くことを許可した。」 [Мама позволила (разрешила) ребёнку пойти поиграть.]

Іче палазын ойнирга позытты.

*Іче пала-зын ойни-рга позыт-ты.*  
mother child-3.POSS.ACC play-INF loose-IND.PST

- (8) 「私は兄に着させた。」 [Я одел брата.]

Мин харындасымны тонандырдым.

*Мин харындас-ым-ны тонан-дыр-ды-м.*  
I brother-1SG.POSS.ACC wear-CAUS-IND.PST-1SG

- (9) 「私は兄にこの本をプレゼントした。」 [Я подарил брату эту книгу.]

Мин харындасыма пу книганы сыйлап пирдем.

*Мин харындас-ым-а пу книга-ны сыйла-п пир-де-м.*  
I brother-1SG.POSS-DAT this book-ACC present-CVB.PFV give-IND.PST-1SG

- (10) 「私は兄に本を読んだ。」 [Я прочёл брату книгу.]

Мин харындасыма книга хығырғам.

*Мин харындас-ым-а книга хығыр-ға-м.*  
I brother-1SG.POSS-DAT book read-PTCP.PFV-1SG

- (11) 「兄は私に本を読んだ。」 [Брат прочитал мне книгу.]

Харындасым мағаа книга хығыр пирген.

*Харындас-ым мағаа книга хығыр пир-ген.*  
brother-1SG.POSS I.DAT book read.CVB.IPFV give-PTCP.PFV

- (12) 「母は私の髪を切った。」 [Мама подстригла мне волосы.]

Ічем минің састарым хырых пирген.

*Іче-м минің сас-тар-ым хырых пир-ген.*  
mother-1SG.POSS I.GEN hair-PL-1SG.POSS cut.CVB.IPFV give-PTCP.PFV

- (13) 「私は入浴した。」 [Я помылся.]

Мин чуунып алғам.

*Мин чуу-н-ын ал-ға-м.*

I wash-REFL-CVB.PFV take-PTCP.PFV-1SG

- (14) 「私は手を洗った。」 [Я вымыл (помыл) руки.]

Мин холларым чууп алғам.

*Мин хол-лар-ым чуу-п ал-ға-м.*

I hand-PL-1SG.POSS wash-CVB.PFV take-PTCP.PFV-1SG

- (15) 「彼は手を洗った。」 [Он вымыл (помыл) руки.]

Ол холларын чууп алған.

*Ол хол-лар-ын чуу-п ал-ған.*

that hand-PL-3SG.POSS.ACC wash-CVB.PFV take-PTCP.PFV

- (16) 「私はこの本を自分に買った。」 [Я купил себе эту книгу.]

Мин пу книганы садып алғам.

*Мин пу книга-ны сад-ып ал-ға-м.*

I this book-ACC buy[sell-CVB.PFV take]-PTCP.PFV-1SG

- (17) 「彼らは殴り合った。」 [Они подрались.]

Олар тудысханнар.

*Олар туд-ыс-хан=нар.*

that.PL seize-RECP-PTCP.PFV=PL

- (18) 「彼らは全員一緒に街へ行った。」 [Они все вместе поехали в город.]

Олар прайзы городсар парыбысханнар.

*Олар прай-зы город-сар нар-ыбыс-хан=нар.*

that.PL all-3.POSS city-DIR go-COMPL-PTCP.PFV=PL

- (19) 「この映画を見て泣きたくなる。」 [От этого фильма хочется плакать.]

Пу кино соонаң ырғырың килче.

*Пу кино соонаң ылға-ир-ың кил-че.*  
this movie after.3.POSS.ABL cry-PTCP.FUT-2SG.POSS come-IND.PRS

- (20) 「私は卵を割った。」 [Я разбил (расколол) яйцо.]

Мин нымырха талабысхам.

*Мин нымырха тала-быс-ха-м.*  
I egg break-COMPL-PTCP.PFV-1SG

- (21) 「私はカップを割った。」 [Я разбил чашку.]

Мин айах талабысхам.

*Мин айах тала-быс-ха-м.*  
I cup break-COMPL-PTCP.PFV-1SG

- (22) 「私は昨日とても沢山コーヒーを飲んだので寝られなかった。」 [Вчера я выпил много кофе и не мог уснуть.]

Кичее мин көп кофе іскен үчүн ұр узубаам.

*Кичее мин көп кофе іс-кен үчүн ұр узу-ба-а-м.*  
yesterday I much coffee drink-PTCP.PFV for long.time sleep-NEG-PTCP.PFV-1SG

- (23) 「私は昨日仕事が沢山あったので寝られなかった。」 [Вчера было много работы, и я не мог уснуть.]

Кичее көп тоғыс полған үчүн мин узуп полбаам.

*Кичее көп тоғыс пол-ған үчүн мин узу-п пол-ба-ам.*  
yesterday many work be-PTCP.PFV for I sleep-CVB.PFV become-NEG-IND.PST.1SG

- (24) 「私は頭が痛い。」 [У меня болит голова.]

Минің пазым ағырча.

*Минің паз-ым ағыр-ча.*  
I.GEN head-1SG.POSS ache-IND.PRS

- (25) 「彼女の髪は長い。」 [У нее длинные волосы.]  
 Аның узун сас.  
*Аның узун сас.*  
 that.GEN long hair
- (26) 「彼はその人の肩をたたいた。」 [Он ударил его по плечу.]  
 Ол аны иңнінең сапхан.  
*Ол аны иңн-і-нең сап-хан.*  
 that that.ACC shoulder-3.POSS-ABL hit-PTCP.PFV
- (27) 「彼はその人の腕をつかんだ。」 [Он схватил его за руку.]  
 Ол аны холынаң хапхан.  
*Ол аны хол-ын-аң хап-хан.*  
 that that.ACC hand-3.POSS-ABL catch-PTCP.PFV
- (28) 「私は彼が来たのを見た。」 [Я видел, как он пришёл.]  
 Мин көргем, хайди ол килген.  
*Мин көр-ге-м, хайди ол кил-ген.*  
 I look-PTCP.PFV-1SG how that come-PTCP.PFV  
 Аның килгенің мин көргем.  
*Аның кил-ген-ің мин көр-ге-м.*  
 that.GEN come-PTCP.PFV-3.POSS.ACC I look-PTCP.PFV-1SG
- (29) 「私は彼が今日来るのを知っている。」 [Я знаю, что он придет сегодня.]  
 Мин пілчем: пүүн ол килер.  
*Мин піл-че-м: пүүн ол кил-ер.*  
 I know-IND.PRS-1SG today that come-PTCP.FUT  
 Пүүн аның килерін мин пілчем.  
*Пүүн аның кил-ер-ін мин піл-че-м.*  
 today that.GEN come-PTCP.FUT-3.POSS.ACC I know-IND.PRS-1SG

- (30) 「彼は自分が勝つと考えた。」 [Он думал, что победит.]

Ол чиңип алар тіп сағынған.

*Ол чиң-ип ал-ар ти-п сағын-ған.*  
that win-CVB.PFV take-PTCP.FUT QUOT[say-CVB.PFV] think-PTCP.PFV

- (31) 「私は水を飲んだ。」 [Я выпил воды.]

Мин суғ іскем.

*Мин суғ іс-ке-м.*  
I water drink-PTCP.PFV-1SG

- (32) 「彼は肉を食べない。」 [Он не ест мяса.]

Ол ит чибинче.

*Ол ит чи-бин-че.*  
that meat eat-NEGCVB-IND.PRS

- (33) 「私はなぜか寒い。」 [Мне что-то холодно.]

Пүүн соох.

*Пүүн соох.*  
today cold

- (34) 「人がとても多かったことに私は驚いた。」 [Я удивился тому, что было много людей.]

Мин таңнап парғам: хайдаг көп кізі.

*Мин таңна-п пар-ға-м: хайдаг көп кізі.*  
I surprise-CVB.PFV go-PTCP.PFV-1SG how many man

Көп кізі полғанына мин таңнап парғам.

*Көп кізі пол-ған-ын-а мин таңна-п пар-ға-м.*  
many man be-PTCP.PFV-3.POSS-DAT I surprise-CVB.PFV go-PTCP.PFV-1SG

- (35) 「雨が降り始めた。」 [Пошёл дождь.]

Наңмыр чаап сыхты.

*Наңмыр ча-ап сых-ты.*  
rain rain-CVB.PFV go.out-IND.PST

- (36) 「この本はよく売れる。」 [Эта книга хорошо продаётся.]

Пу книга чахсы садылча.

*Пу книга чахсы сад-ыл-ча.*  
this book good sell-PASS-IND.PRS

### 3. [受動表現]

- (37) 「私の息子を先生が殴った。」 [Мой сын был избит учителем.]

Миниң паламны үгретчи сох салған.

*Миниң пала-м-ны үгретчи сох сал-ған.*  
I.GEN child-1SG.POSS-ACC teacher hit.CVB.IPFV put-PTCP.PFV

- (38) 「私の足を知らない男の人が踏んだ。」 [Мне наступил на ногу незнакомый мужчина.]

Миниң азаама таныс нимес ир кизи пазыбысхан.

*Миниң аза-ам-а таныс нимес ир кизи паз-ыбыс-хан.*  
I.GEN foot-1SG.POSS-DAT acquaintance not male man step-COMPL-PTCP.PFV

- (39) 「新しい建物が建てられた。」 [Новое здание построено.]

Наа тура пүдиріл парған.

*Наа тура пүдир-ил пар-ған.*  
new building build-PASS.CVB.IPFV go-PTCP.PFV

- (40) 「カナダではフランス語が話される。」 [В Канаде говорят по-французски.]

Канадада французтап чоохтасчалар.

*Канада-да француз-тап чоохта-с-ча=лар.*  
Canada-LOC speak.French-ADV.LZ.PFV speak-RECP-IND.PRS=PL



- (41) 「財布が盗まれた。」 [Кошелек украден.]

Гомонокты оғырлап парысханнан.

*Гомонок-ты оғырла-п пар-ыс-хан=нан.*

wallet-ACC steal-CVB.PFV go-RECP-PTCP.PFV=???

- (42) 「私の財布を子供が盗んだ。」 [У меня кошелек украл ребенок.]

Гомонокты Никита оғырлап парыбысхан.

「ニキータが盗んだ」と訳している。

*Гомонок-ты Никита оғырла-п пар-ыбыс-хан.*

wallet-ACC PN steal-CVB.PFV go-COMPL-PTCP.PFV

- (43) 「絵が壁に掛けられている。」 [Картина повешена на стену.]

Хоос стенаа хызыл парған.

*Хоос стена-а хыз-ыл пар-ған.*

picture wall-DAT hang-PASS.CVB.IPFV go-PTCP.PFV

- (44) 「彼はみんなに好かれている。」 [Она любима всеми.]

Агаа прайзы хынчалар.

*Агаа прай-зы хын-ча=лар.*

that.DAT all-3.POSS love-IND.PRS=PL

#### 4. [アスペクト]

- (45) 「あの人はもう来た。」 [Тот человек уже пришел.]

Ол килді.

*Ол кил-ді.*

that come-IND.PST

Ол ам на килді.

*Ол ам на кил-ді.*

that now only come-IND.PST

- (46) 「あの人はまだ来ていない。」 [Тот человек еще не пришел.]  
 Ол ам даа килгелек.  
*Ол ам даа кил-гелек.*  
 that now CUM come-PTCP.IPFV
- (47) 「あの人はもうすぐ来る。」 [Тот человек скоро придет.]  
 Ол амох килер.  
*Ол ам=ох кил-ер.*  
 that now=EMPH come-PTCP.FUT
- (48) 「あ！ ヴァーニャが来た！」 [А! Ваня пришел!]  
 Ваня килді.  
*Ваня кил-ді.*  
 PN come-IND.PST
- (49) 「私はもうそのリンゴを食べた。」 [Я уже съел то яблоко.]  
 Мин пу яблоконы чібістім.  
*Мин пу яблоко-ны чі-біс-ті-м.*  
 I this apple-ACC eat-COMPL-IND.PST-1SG
- (50) 「私はそのリンゴをまだ食べていない。」 [Я еще не ел то яблоко.]  
 Мин ам даа пу яблоконы чібеєм.  
*Мин ам даа пу яблоко-ны чі-бе-е-м.*  
 I now CUM this apple-ACC eat-NEG-PTCP.PFV-1SG
- (51) 「私はこのリンゴをまだ食べない。」 [Я пока не буду есть то яблоко.]  
 Мин пу яблоконы чеелекпім.  
*Мин пу яблоко-ны че-елек-пін.*  
 I this apple-ACC eat-PTCP.IPFV-1SG

- (52) 「その人は今このリンゴを食べている。」 [Тот человек (как раз) сейчас ест то яблоко.]

Ол амох пу яблоконы чіпче.

*Ол ам=ох пу яблоко-ны чі-пче.*

that now=EMPH this apple-ACC eat-IND.PRS

- (53) 「窓が開いている。」 [Окно открыто.]

Көзенок ачых.

*Көзенок ачых.*

window open

Көзенок ачых полған.

*Көзенок ачых пол-ған.*

window open be-PTCP.PFV

- (54) 「私は毎朝新聞を読む。」 [Я каждое утро читаю газету.]

Күннің иртен мин газета хығырчаам.

*Күннің иртен мин газета хығыр-ча-ам.*

everyday morning I newspaper read-IND.PRS-1SG

- (55) 「君は君自身の母に似ている。」 [Ты похожа на (свою) маму.]

Сіпер іцеңерге төйзер.

*Сіпер іце-ңер-ге төй-зер.*

you(pl) mother-2PL.POSS-DAT alike-2PL

- (56) 「以前私は毎日学校に通っていた。」 [В то время я каждый день ходил в школу.]

Андада мин күннің школаа чөрчеңмің.

*Андада мин күннің школа-а чөр-чең-мің.*

at.that.time I everyday school-DAT move-IND.PST.HAB-1SG

- (57) 「私はモスクワにいたことがある。」 [Я бывал в Москве.]  
 Мин Москвада полғам.  
*Мин Москва-да пол-ға-м.*  
 I Moscow-LOC be-PTCP.PFV-1SG
- (58) 「ついにバスがその場から出発した。」 [Наконец-то автобус тронулся с места.]  
 Харын автобус тибіреді.  
*Харын автобус тибіре-ді.*  
 good bus depart-IND.PST
- (59) 「彼は昨日一日中寝ていた。」 [Вчера она весь день спала.]  
 Кизее ол күн тооза узаан.  
*Кизее ол күн тооза уза-ан.*  
 yesterday that day all sleep-PTCP.PFV
- (60) 「私は少しこれを食べてみた。」 [Я немного попробовал это.]  
 Мин аны көмес чіп көргем.  
*Мин аны көмес чи-п көр-ге-м.*  
 I that.ACC a.little eat-CVB.PFV look-PTCP.PFV-1SG
- (61) 「その人はこれをみんなに分け与えた。」 [Тот человек поделил это на всех.]  
 Ол аны прайзына үлеп пирген.  
*Ол аны прай-зын-а үле-п пир-ген.*  
 that that.ACC all-3.POSS-ACC divide-CVB.PFV give-PTCP.PFV
- (62) 「さあ行こう。」 [Ну что, пошли!]  
 Че піс ам парибыс.  
*Че піс ам пар-и-быс.*  
 hey we now go-IND.PRS-1PL

- (63) 「地球は太陽の周りをまわる。」 [Земля вращается вокруг солнца.]  
Чир кўн ибіре {айланча / айлахтанча}.  
*Чир кўн ибіре {айлан-ча / айлахтан-ча}.*  
earth sun around go.-IND.PRS / go.-IND.PRS
- (64) 「この木はある時倒れるかもしれない。」 [Это дерево может упасть в любую минуту.]  
Пу агас амох ойдас парар.  
*Пу агас ам=ох ойдас пар-ар.*  
this tree now=EMPH fall.CV.B.IPFV go-PTCP.FUT
- (65) 「私は辛うじて倒れなかった。」 [Я чуть не упал.]  
Мин сала ойдаспадым.  
*Мин сала ойдас-па-ды-м.*  
I almost fall-NEG-IND.PST-1SG
- (66) 「明日客が来るのでパンを買わなければならない。」 [Завтра придут гости - нужно купить хлеба.]  
Таңда аалчылар килер үчўн, мин іпек алғам.  
*Таңда аалчы-лар кил-ер үчўн, мин іпек ал-ға-м.*  
tomorrow visitor-PL come-PTCP.FUT for I bread take-PTCP.PFV-1SG  
Таңда аалзылар килердеңер, мин халас алғам.  
*Таңда аалзы-лар кил-ер-дең-ер, мин халас ал-ға-м.*  
tomorrow visitor-PL come-PTCP.FUT-ABL-for I bread take-PTCP.PFV-1SG
- (67) 「私は市場に行ったときこのバッグを買った。」 [Я купил эту сумку когда ходил на рынок.]  
Мин Москвада полғанда, пу пакетты садып алғам.  
*Мин Москва-да пол-ған-да, пу пакет-ты [сад-ып ал]-ға-м.*  
I Moscow-LOC be-PTCP.PFV-LOC this bag-ACC buy[sell-CVB.PFV take]-PTCP.PFV-1SG

- (68) 「私はこのバッグを市場に行ったときに買った。」 [Я купил эту сумку по дороге на рынок.]

Хачан мин Москвада полганда, пу пакетты садып алгам.

「モスクワに行った時」という訳になっている。以下も同じ。

*Хачан мин Москва-да пол-ган-да, пу пакет-ты сад-ып*

when I Moscow-LOC be-PTCP.PFV-LOC this bag-ACC buy[sell-CVB.PFV

*ал-га-м.*

take]-PTCP.PFV-1SG

- (69) 「私はこのバッグを市場に行く前に買った。」 [Я купил эту сумку перед тем как пойти на рынок.]

Москвазар парыр алнында мин пу пакетты садып алгам.

*Москва-зар пар-ар алн-ын-да мин пу пакет-ты [сад-ып*

Moskow-DIR go-PTCP.FUT before[front-3.POSS-LOC] I this bag-ACC buy[sell-CVB.PFV

*ал]-га-м.*

take]-PTCP.PFV-1SG

- (70) 「私は彼がこのバッグを市場で買ったことを知っていた。」 [Я знал о том, что он купил эту сумку на рынке.]

Мин пілгем: ол пу пакетті {рынокта / чырғалда} садып алган.

*Мин піл-ге-м: ол пу пакет-ті {рынок-та / чырғал-да} [сад-ып*

I know-PTCP.PFV-1SG that this bag-ACC market-LOC / market-LOC buy[sell-CVB.PFV

*ал]-ган.*

take]-PTCP.PFV

Ол пу пакетті {рынокта / чырғалда} садып алғанын мин пілген.

*Ол пу пакет-ті {рынок-та / чырғал-да} сад-ып ал-ган-ын*

that this bag-ACC market-LOC / market-LOC buy[sell-CVB.PFV take]-PTCP.PFV-3.POSS.ACC

*мин піл-ге-м.*

I know-PTCP.PFV-1SG

ハカス語：特集補遺データ「ヴォイスとその周辺」「受動」「アスペクト」，風間 伸次郎  
Khakas: 'Voice and related expressions', 'Aspect', 'Passive expression', Shinjiro Kazama

### 略号一覧 (The Leipzig Glossing Rules がないもの)

ADVLZ	adverbializer	DIR	directive	HAB	habitual
CUM	cumulative	EMPH	emphatic	PN	person name

### 参考文献

- Anzhiganova, O., N. Baskakov, M. Borgojakov, A. Inkizhekova-Grekul, D. Patachakova, O. Subrakova, P. Beloglazov, Z. Kaskarakova, A. Kyzlasov (2006) *Xakassko-russkij slovar'*. Novosibirsk: Nauka.
- Karkov, V. G. (1966) *Xakaskij jazyk*. In *Jazyki narodov SSSR. tom 2oj, Tjurkskie jazyki*. 428-445.



なお本稿は令和3年度（2021年度）科学研究費補助金新学術研究（複合領域）「ゲノム配列を核としたヤポネシア人の起源と成立の解明」（研究代表者：斎藤成也、課題番号: 18H05505）新学術領域研究 B02 班<計画研究 B02>「日本語と関連言語の比較解析によるヤポネシア人の歴史の解明」（代表：遠藤光暁、課題番号: 20H01258）ならびに令和3年度（2021年度）科学研究費補助金基盤研究 (B)「アルタイ諸言語の文法の総合的研究」（代表：風間伸次郎、課題番号: 20H01258）による研究成果の一部である。

執筆者連絡先：kazamas@tufs.ac.jp

原稿受理日：2021年12月31日